

3. Vyjadřování slovesa „moci“: -ebil, -eme

18.10.2018

Termíny:

tr: yeterlilik kipi

en: potential, abilitative

biblio:

Kornfilt 1997, 374-376

Kučera 2014, 203-206

Lewis 2000, 153-156

1. Tabulka vyjadřování -ebil, -eme v různých časech

	možnost	nemožnost
aor.	<i>gelebilir</i>	<i>gelemez</i>
přít.	<i>gelebiliyor</i>	<i>gelemiyor</i>
min.aor.	<i>gelebilirdi</i>	<i>gelemezdi</i>
min.	<i>gelebildi</i>	<i>gelemedi</i>
bud.	<i>gelebilecek</i>	<i>gelemeyecek</i>

1. Přítomný čas (-ebilir, -emez, -ebiliyor, -emiyor)

Pro vyjadřování slovesa „moci“ v přítomnosti se používají dva časy: přítomný čas *-ebiliyor, -emiyor* a aorist *-ebilir, -emez*. Rozdíly mezi těmito dvěma časy kopírují významové nuance mezi přítomným časem *-yor* (aktuální dění) a aoristem *-ir* (potencialita, žádost, ...) - viz P1, P2. Turecké morfémy *-ebil, -eme* v sobě nadále skrývají jak české sloveso „moci“, tak i „umět“. Mezi tyto dvě interpretace se nedá položit jasná hranice nebo pravidla použití, ale dá se říci, že:

- 1) „moci“ je častěji vyjádřeno ve formě *-ebilir, -emez* (což souvisí s tím, že aorist sám vyjadřuje často nějaké potenciální děje), zatímco věty, které bychom přeložili pomocí „umět, dokázat, zvládnout, podařit se, apod.“ jsou častěji vyjádřeny pomocí *-ebiliyor, -emiyor*.

P1 *Baba bak! Bisiklet sürebiliyorum!*
„Podívej tati! Umím jezdit na kole!“ (in medias res)

P2 - *Ne yapacağız? Yürüyüşe mi çıkalım?*
- *Bisiklet de sürebiliriz.*
“Co budeme dělat? Vyrazíme na procházku? Můžeme (mohli bychom) taky třeba jet na kole.“ (potencialita aoristu)

P3 *Bu akşam yanına gelemiyorum.*
„Tenhle večer za tebou nezvládám přijet. (např. už jsem na cestě, ale rozbilo se mi auto; něco mi do toho skočilo)“

P4 *Bu akşam yanına gelemem.*
„Tenhle večer za tebou nemůžu přijet. (např. vím, že večer jdu na koncert vážné hudby)“

P5 *Burada sigara içebiliyor muyuz?*
“Můžeme tady kouřit? (Je možné tu kouřit? Teď..)“

P6 *Burada sigara içebilir miyiz?*
“Můžeme si tady zakouřit? (Může jít o svolení, nebo nějakou nevyslovenou podmínku – např. až skončí schůzka)“

- P7 *Türkçe konuşabiliyor musunuz?*
 “Umíte mluvit turecky?“ (Jste schopni mluvit turecky? Nyní)
- P8 *(Büyükelçiyle) Türkçe konuşabilir misiniz?*
 “Můžete mluvit turecky?“ (žádost, nebo otázka zda by byl dotázaný potenciálně schopni mluvit turecky za nějakých nevyřčených podmínek, v nějaké situaci, která je většinou jasná z kontextu, zde např. s velvyslancem)
- P9 *Lütfen yavaş konuşabilir misin?*
 „Prosím mohl bys mluvit trochu pomaleji?“
- P10 *?? Yavaş konuşabiliyor musun?*
 ?? „Jsi (vůbec) schopni mluvit pomalu?“
- P11 *Bana yardım edebilir misin?*
 „Mohl bys mi pomoci?“
- P12 *Bir nefeste bir litre su içebilir misin?*
 „Dokázal bys vypít litr vody na jeden nádech?“
- P13 *Kanada'da çalışma izniyle çalışabiliyorum. Ailem de benimle gelebiliyor mu?*
 „Mám povolení a mohu pracovat v Kanadě. Můžu vzít s sebou i svou rodinu?“ (otázka na internetovém fóru)
- P14 *Ne yapmam lazım? Çocuklarım Kanada'ya nasıl gelebilir?*
 „Co mám dělat? Jak by se mohli moje děti dostat do Kanady?“
2. Minulost (-ebilirdi, -emezdi, -ebildi, -emedi)
- Analogický rozdíl mezi -ebilir, -emez a -ebiliyor, -emiyor se objevuje i v minulém čase -ebilirdi, -emezdi a -ebildi, -emedi.
- ebilirdi, -emezdi „mohl ...“ vs. -ebildi, -emedi „podařilo se, zvládl, dokázal, ...“
- P15 *Yollar buzluymuştu, ancak şimdi gelebildi.*
 “Cesty byly zledovatělé, až teď se mu podařilo přijít.“
- P16 *Benim de başıma gelebilirdi.*
 “Mohlo se to stát i mě.“
- P17 *Engelli kadını beş kişi sandığa kadar götürebildi.*
 “Pěti osobám se podařilo donést postiženou ženu až k volební urně.“
- P18 *Niçin seçimlere katılmadı? Birkaç kişi o kadını sandığa götürebilirdi.*
 “Proč se nezúčastnila voleb? Několik lidí tu ženu mohlo přinést k volební urně.“
- P19 *Bu kaza nasıl oldu? Kimse anlayamadı.*
 “Jak se ta nehoda přihodila? Nikdo to nedokázal pochopit.“
- P20 *Çukura düştükten sonra çıkamadı.*
 “Poté co spadl do jámy z ní nedokázal vylézt.“

- P21 *Sana söylemeye cesaret edemedim.*
„Neodvážil jsem se (dosl. nedokázal jsem se odvážit) ti to říct.“
- P22 *Anlatabildim mi?*
„Podařilo se mi to vysvětlit?“ (časté slovní spojení v konverzaci)
- P23 *Vau! Daha iyi olamazdı!*
“Vau! Nemohlo by to být lepší!”
- P24 *Onunla konuşmadan önce benimle konuşabilirdi.*
“Předtím než s ním mluvil si mohl promluvit se mnou.“ (stěžování)
- P25 *Bu pahalı ders kitaplarının yerine ucuz bir araba alabilirdin.*
„Místo těchto drahých učebnic sis mohl koupit levné auto.“
- P26 *Daha ileri gidebilir miydiniz?*
„Dokázal byste (v té situaci) zajít ještě dál?“
- P29 *Telefonları yanımıza alamıyormuşuz.*
“Prý si nemůžeme brát telefony s sebou.“
- P30 *30 yaşındaki adamlar neden aşık olamazmış?*
“Proč prý se muži v třicítce nemohou zamilovat?“ (z webu www.kizlarsoruyor.com)

3. Budoucnost

- P27 *Bakalım, Rorschach testini geçebilecek misin?*
“Pojďme se podívat, jestli dokážeš projít Rorschachovým testem.“
- P28 *Trump: İran'ın müttefikleri ABD'yle iş yapamayacak.*
“Trump: Spojenci Íránu nebudou moci spolupracovat s USA.“

4. Evidencialita

Tvary *-ebil* a *-eme* lze dále kombinovat s příponou *-miş*.